

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Кафедра «Природничо-наукової підготовки»

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ
З ДИСЦИПЛІНИ
«РЕЛІГІЄЗНАВСТВО»**

**ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ
ЗА НАПРЯМАМИ ПІДГОТОВКИ
6.050102 «КОМП'ЮТЕРНА ІНЖЕНЕРІЯ»
6.030504 «ЕКОНОМІКА І ПІДПРИЄМНИЦТВО»
6.070106 «АВТОМОБІЛЬНИЙ ТРАНСПОРТ»
6.050701 «ЕЛЕКТРОТЕХНІКА ТА ЕЛЕКТРОТЕХНОЛОГІЇ»**

Рекомендовано до друку Вченою радою
Одеського національного політехнічного університету

Протокол № 5 від 24.12.2014 р.

Одеса – 2015

Методичні вказівки та завдання до виконання контрольної роботи з дисципліни «Релігієзнавство» [Текст]. / Уклад.: Л.А.Савенок. – Херсон: ХПТК ОНПУ, 2015. – 44 с.

Навчальне видання

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ТА ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ
З ДИСЦИПЛІНИ «РЕЛІГІЄЗНАВСТВО»**

для студентів заочної форми навчання
за напрямами підготовки 6.050102 «Комп'ютерна інженерія»,
6.030504 «Економіка і підприємництво»,
6.070106 «Автомобільний транспорт»,
6.050701 «Електротехніка та електротехнології»

Укладач : Савенок Людмила Андріївна,
кандидат історичних наук, доцент

Рецензент : К.К.Недзельський, канд. філос. наук, доцент

Коректор Т.В. Філонцева, спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист

За редакцією укладачів
Надруковано з оригінал-макета замовника

Підп. до друку 11.02.2015. Формат 600x840М1/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 2,1. Гарнітура Times.

Спосіб друку – ризографія. Тираж 3 прим. Зам. № 00

Лабораторія організаційно-видавничої діяльності ХПТК ОНПУ

73000, м. Херсон, вул. 40 років Жовтня, 23

тел. (0552) 22-55-38, тел. / факс (0552) 22-27-43

ЗМІСТ

	стор.
1. Пояснювальна записка	4
2. Тематичний зміст дисципліни.....	6
3. Завдання контрольної роботи.....	12
4. Методичні вказівки до змісту, обсягу, виконання та вимоги до оформлення контрольної роботи	17
5. Теоретичні відомості	18
6. Список рекомендованої літератури.....	40
7. Додатки	41
Додаток А. Зразок оформлення титульного аркуша контрольної роботи	
Додаток Б. Питання до складання семестрового заліку з дисципліни	

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

1.1. Мета викладання дисципліни, її роль у вищій економічній освіті

Мета дисципліни - озброєння слухачів системою релігієзнавчих знань, вмінь, навичок, забезпечення необхідного рівня професійно-психологічної підготовки фахівців; формування професійної самосвідомості щодо використання релігієзнавчих знань у професійній діяльності; формування у майбутніх фахівців сучасної культури, необхідної для вирішення професійних завдань.

Науковими та методичними основами теоретичного матеріалу курсу є концепції та теоретичні положення вчених в галузі релігієзнавства.

Основними методами та засобами забезпечення рівня професійної спрямованості фахівців з дисципліни є лекції, роз'яснення, розповіді, ілюстрації, демонстрація, аналіз, синтез, спостереження, вивчення досвіду розшукової діяльності провідних фахівців, практичні завдання, вправи тощо.

1.2. Задачі вивчення дисципліни

Завдання:

- сприяння розвитку світоглядної, методологічної, аксеологічної та філософської культури майбутніх фахівців.

По закінченню вивчення курсу «Релігієзнавства» майбутні фахівці повинні

Знати:

- філософську, психологічну, соціологічну, морально-політичну, історико-культурологічну оцінку суті релігії, її функції та ролі як соціально-історичного та духовного явища;

- час і причини виникнення релігії та закономірності її історичного розвитку;
- історичні форми та типи релігій світу;
- сучасне становище релігійних організацій в Україні;
- основні положення українського законодавства про свободу совісті та релігійні організації.

Вміти:

- на основі наукових принципів ставлення до релігії, церкви та віруючих сформулювати власну світоглядну позицію;
- дотримуватися і виконувати вимоги законодавства України про свободу совісті та релігійні організації;
- розрізняти особливості діяльності різних релігійних конфесій;
- підтримувати діалог та співробітництво віруючих і невіруючих – в ім'я розвитку національної культури.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ЯК НАУКА. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

Предмет релігієзнавства. Релігієзнавство в системі наук про суспільство. Відмінність релігієзнавства від теології як теоретичної складової теїзму та наукового атеїзму. Релігієзнавство як комплексна наукова дисципліна. Теоретичний та історичний напрямки в релігієзнавстві. Філософія релігії як ядро теоретичного релігієзнавства. Теоретичні проблеми релігієзнавства: проблема визначення релігії, проблема класифікації релігій, проблема методу в релігієзнавстві.

Історія релігієзнавства. Релігієзнавство в Стародавній Греції. Виникнення філософії в Стародавній Греції як поштовх до появи перших теоретичних спроб пояснити природу й походження релігії. Учення Ксенофана про антропоморфізм давньогрецької релігії. Демокрит про психологічну природу сакралізації незвичайного. Атеїзм софістів та їхнє вчення про соціогенне

походження релігії. Платон про історичну релігію як продукт розкладу ідеальної релігії минулого. Алегорична екзегеза давньогрецького міфу та вчення про численність імен божественного в стоїків.

Утилітарна спрямованість та описовий характер релігієзнавства в Стародавньому Римі (Ціцерон, Варрон, Тацит, Плутарх, Лукіан Самосатський).

Релігієзнавство за середньовіччя. «Молода Едда» Сноррі Стурлусона — джерело знань про міфопоетичні уявлення Північної Європи дохристиянської доби. Релігієзнавчі погляди Роджера Бекона. Картини релігійного життя Сходу в Марко Поло та Одоріка Порденонського.

Способи вивчення проблеми ідеологічного виправдання язичництва за доби Відродження (Еразм Роттердамський та Джованні Бокаччо). Накопичення емпіричних знань про релігійне життя народів Америки та Сходу (Бернардіно Берн де Саагун, Ліфато, Роберто де Нобілі, Маттео Ріцці).

Еволюційні схеми розвитку релігійних форм як основний зміст релігієзнавчих теорій XVII—XVIII ст. І. Кант про етичну природу релігії.

Релігієзнавство у XIX—XX ст. Соціологічні теорії про місце та роль релігії в житті суспільства. Релігія як «теологічний синтез» суспільного цілого (О. Конт). Еміль Дюркгейм про суспільство як причину, об'єкт і мету релігійних вірувань. Макс Вебер — засновник компаративного релігієзнавства; дослідження зв'язку між релігійними формами та економічним життям суспільства.

Психологічне вивчення релігії. Учення В. Джеймса про релігію як вияв специфічної активності людського досвіду. Натуралістичне тлумачення релігії (Дж. Леуба). Психоаналіз про релігію. Застосування З. Фрейдом ідеї «едіпового комплексу» для пояснення виникнення релігії в первісному суспільстві. Концепція Бога-імаго (К.-Г. Юнг). Учення Еріха Фромма про релігію як спосіб ціннісної орієнтації людського буття.

Антропологія про релігійний стан примітивних суспільств. Клод Леві-Стросс та його внесок у дослідження первісних релігійних

форм; уявлення про універсальну логічну структуру та її конвертацію в міфах, ритуалах і звичаях різних народів.

Теологічні концепції релігії: Р. Отто, К. Барт, Р. Бультман.

Релігієзнавство в Чиказькій школі: Мірча Еліаде.

Історичний матеріалізм про природу й походження релігії, її роль у житті суспільства та в суспільному розвитку.

ТЕМА 2. ГЕНЕЗИС РЕЛІГІЇ, ЇЇ РАННІХ ФОРМ

Складність наукового дослідження найдавніших етапів релігійного розвитку та реконструкції первісних релігійних систем. Первісні релігії як форми релігійного життя партикуляризованих, нечисленних, економічно нерозвинених та соціально недиференційованих людських спільнот. Функції релігії в примітивному суспільстві.

Природа як священна цілісність: ідея імперсональної космічної сили (Мана) та незвичайне як її вияв (анімізм або динамізм); ідея перевтілення; канібалізм; культ мертвих і культ предків; тотемізм; нагуалізм. Табу та їх роль у структуруванні первісного колективу. Ідея нематеріального двійника: 1) магія, 2) фетишизм, 3) анімізм, 4) шаманізм. Імплікації первісних релігійних уявлень у житті сучасної людини.

ТЕМА 3. ЕТНІЧНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ РЕЛІГІЇ

Спільні риси релігійних систем Стародавнього світу. Релігія в Стародавньому Єгипті: пережитки тотемістичних уявлень у релігійних віруваннях єгиптян; номові боги та їхня роль у формуванні загальноєгипетських пантеонів; обоготворення фараона; уявлення стародавніх єгиптян про душу; поховальні звичаї; Книга Мертвих; спроба запровадження монотеїзму Аменхотепом IV та її поразка; економічна роль давньоєгипетських храмів. Релігії стародавніх іранців: маздеїзм як релігійна система, заснована на дуалізмі добра і зла; реформи Заратуштри й виникнення нового типу релігії на базі священної книги

зороастризму — «Авести»; космічний сенс етичних категорій у зороастризмі; мотиви посмертної відплати за земні діла, другого пришествя й Страшного Суду; Мітра як бог злагоди й договору та його культ; поширення ідей мітраїзму в межах Римської імперії. Релігійне життя Стародавніх Греції та Риму; релігія й міфологія; грецький та римський пантеони; поняття нуміна; культу й містерії.

Релігійні уявлення стародавніх слов'ян, пантеони слов'янських богів.

Монотеїзм і монотеїстичні релігійні системи.

Релігійне та загальнокультурне значення Біблії, її структура та зміст. Історія перекладів Біблії. Наукове біблієзнавство про історію виникнення тексту Біблії. Релігії «біблійного кола».

Іудаїзм як історично перша розвинена монотеїстична релігія. Іудейський канон, старозавітна частина Біблії — Танах. Релігієтворча діяльність пророка Мойсея. Єрусалимський храм та його роль у релігійній консолідації євреїв. Епоха розділених царств та вавилонського полону. Кінець «священної історії» єврейського народу. Діяльність інституту книжників із систематизації основних положень віровчення й культу. Створення Талмуду в Палестині та Вавилонії. Талмуд як основа єврейської суспільності та культури. Дальший розвиток іудаїзму. Віровчення іудаїзму: доктрина Бога; учення про обраність євреїв; уявлення про людину як образ Бога; есхатологічні очікування на прихід месії. Єврейська релігійна практика: відзначення суботи, єврейські релігійні свята, галаха. Каббала — містична течія в іудаїзмі. Хасидизм — містичний рух іудеїв на етнічних землях України.

Форми релігійного життя різних народів. Індуїзм — наймасовіша з-поміж національних релігій. Духовні джерела індуїзму (ведизм, брахманізм). Осягнення внутрішньої сутності буття — критерії праведного життя в індуїзмі. Буденна релігійна практика як основа індуїзму. Доктрина аватар. Рама і Крішна як аватари бога Вішну. Кришнаїзм.

Синтоїзм. Культ природи і культ предків як релігійні джерела синтоїзму. Учення про камі, транспсихізм синтай. Культ імператора, учення про його божественне походження, імператор як верховний

жрець синто. Синтоїстське богослужіння. Синтоїзм та буддизм. Роль синтоїзму у формуванні японської національної свідомості.

Конфуціанство. Життя і діяльність Конфуція як засновника нової релігійної системи; ідеал «шляхетної людини»; соціальний порядок; культ предків та норми «сяо». Перетворення конфуціанства на офіційну ідеологію та регулятор життя Китаю. Етикет і церемонії як еквівалент релігійного ритуалу. Конфуціанство як квінтесенція китайської цивілізації.

Даосизм. Лао-цзи та його трактат «Дао-децзин». Історичний розвиток даосизму. Даосизм про безсмертя. Верхній та нижній шари даосизму. Місце даосизму в системі релігійно-ідеологічних цінностей Китаю.

ТЕМА 4. СВІТОВІ РЕЛІГІЇ

Буддизм як світова релігія. Історія буддизму. Священні книги буддизму, палійський канон («Трипітака»). Основний зміст буддійського віровчення — доктрина «визволення»; учення про чотири шляхетні істини; буття як страждання; концепція дхарм; ідея особистого спасіння в Тхераваді (ідеал архата) та загального спасіння в Махаяні (ідеал бодхісатви). Пантеон буддійських божеств. Богослужіння в буддизмі. Буддійські монастирі та монахи. Чань- (дзен-) буддизм, його ідейний зміст та вплив на східну (Китай, Японія) та західну культуру. Тибетський ламаїзм як довершена форма буддизму.

Християнство. Історичні, культурні, релігійні та політичні передумови й чинники виникнення християнства. Новий Завіт — основне джерело християнського віровчення. Канонічні та апокрифічні Євангелія. Життєвий шлях і релігійно-етичне вчення Ісуса Христа. Поява перших християнських громад (30—70-ті рр. н. е.), гоніння на ранніх християн. Раннє християнство та іудаїзм. Діяльність апостолів з поширення нового віровчення, роль апостола Павла у створенні Христової церкви. Розвиток церковних інституцій та становлення церковної ієрархії. Перші еретичні рухи — гностики та монофізити. Перетворення християнства на офіційну релігію Римської імперії за часів Константина. Доктринальні

суперечки та дальший розвиток християнської теології. Св. Августин і становлення західної традиції. Прийняття Нікейським (325 р.) та Царградським (Константинопольським) (384 р.) Вселенськими соборами християнського «Символу віри». Аріанський опір ухвалам Нікейського та Константинопольського соборів. Роль східних теологічних шкіл. Христологічні суперечки на Ефеському та Халкедонському соборах. Поширення християнства на Заході та постання нових незалежних церков на Сході. Культурні, політичні та економічні причини розбіжностей між Римом і Константинополем. Великий розкол 1054 р.

Загальні риси християнського віровчення: особливість християнського монотеїзму — вчення про триєдність Бога; Біблія як божественне одкровення; учення про кінець світу; духовне й тілесне, їх співвідношення; учення про первородний гріх та очищення від нього через хрещення; Боголюдина Ісус Христос — спаситель і спокутник; християнські таїнства.

Православ'я. Історія православ'я. Доктринальні та культові основи православної релігії: Святе Письмо і Святий Переказ — віросповідна основа православ'я; Нікео-царградський «Символ віри» як виклад основних доктринальних положень та його непорушність; ікона як «теологія православ'я»; особливості православного вчення про Бога, людину та первородний гріх; православне розуміння та відбуття таїнств (хрещення, причастя, миропомазання, сповідь, священство, маслосвяття, шлюб); православні свята; розподіл церкви, ступені священства; літургія як основна форма служіння в православ'ї.

Католицизм. Історія римсько-католицької церкви. Доктринальні особливості католицизму: ставлення до рішень Вселенських соборів, принцип догматичного розвитку; учення про «filiogue»; особливості католицького розуміння первородного гріха; догмат про непогрішимість Папи, роль Папи як намісника Бога на землі; учення про чистилище; трібні справи та індульгенції; догмат про непорочне зачаття Діви Марії в католицькому віровченні та культі; католицьке вчення про таїнства; Ватикан.

Протестантизм. Історія протестантизму. Доктринальні засади протестантизму: Біблія як єдине джерело віровчення; заперечення

папської влади; протестантські уявлення про церкву; ідея загального священства віруючих; виправдання вірою; принцип «особистого судження» у питаннях тлумачення Святого Письма; ідея «покликання»; протестантський погляд на таїнства. Роль протестантської етики у формуванні капіталістичного суспільства. Основні течії протестантизму.

Іслам. Історія ісламу. Коран — священна книга мусульман. Віросповідальні та культові засади ісламу (аркан аль-іслам): Шахада — мусульманський «Символ віри»; молитва, піст, податок на користь бідних, паломництво до Мекки — «стовпи ісламу». Священна війна проти невірних (джихад, газават) — релігійний обов'язок правовірних мусульман. Шаріат. Настанови та заборони ісламу. Мусульманські свята та обряди.

ТЕМА 5. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РЕЛІГІЙНИХ ВІРУВАНЬ ТА КОНФЕСІЙ В УКРАЇНІ

Дохристиянські вірування та культу в Україні. Міфологічний світогляд і специфіка давньоукраїнської міфології. Криза язичництва та спроби його реформування в Київській Русі IX—X ст.

Проникнення світових релігій на територію України, їх розвиток до 988 року.

Прийняття християнства в 988 р. — причини й наслідки. Загальна характеристика Києво-руського християнства. Боротьба за незалежність Київської митрополії в X—XIII ст. Двовір'я як релігійний феномен Київської Русі.

Політична боротьба довкола Київської митрополії в XIII—XV ст. Становище православної церкви в складі Польської та Литовської держав. Єресі та передреформаційні рухи на території України XIII—XV ст. Протестантизм і католицизм в Україні в XVI—XVII ст. Православні братства як політичний та релігійний феномен.

Причини й наслідки Берестейської унії 1696 р. Церковні реформи Петра Могили. Підпорядкування українського православ'я Москві в 1686 р.

Православ'я в Україні в XVII—XIX ст. Відновлення автокефалії української церкви у XX ст. Сучасний стан православ'я в Україні.

Українська греко-католицька церква в XVII—XVIII ст. Відродження УГКЦ у XX ст. та її роль в українському визвольному русі. Діяльність митрополита Андрія Шептицького. УГКЦ в СРСР. Сучасний стан УГКЦ. Римсько-католицька церква в Україні.

Протестантизм в Україні в XVII—XVIII ст. Проникнення нових протестантських течій у XVIII—XX ст. Сучасний стан протестантизму. Іудаїзм, іслам, вірмено-григоріанська церква в Україні.

Нетрадиційні неорелігії в Україні. Спроба їх класифікації, вивчення, легалізації.

ТЕМА 6. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОБОДИ СОВІСТІ В УКРАЇНІ

Поняття «свобода совісті» — його філософський і конституційно-правовий аспекти. Конституція та закони України про свободу совісті. Правове регулювання стосунків держави та релігійних об'єднань.

Конституційно-правовий зміст свободи совісті. Свобода совісті як право сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної. Принцип відокремлення церкви від держави. Конституційні норми свободи совісті та реальні можливості її забезпечення в Україні. Необхідність законодавчого регулювання релігійних стосунків між людьми.

Українське законодавство про свободу совісті та міжнародні правові документи про права людини (Загальна декларація прав людини (1948 р.), Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини (1950 р.)).

3. ЗАВДАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Контрольна робота виконується за зазначеними варіантами, номер яких відповідає номеру студента у списку групи. Варіант містить два питання, які мають бути докладно розкриті.

Варіант № 1.

1. Проблема місця релігії в системі духовної культури. Міфологічна, антропологічна, прамонотеїстична, психоаналітична теорії релігії.
2. Вплив буддизму на культури Далекого Сходу, на європейську та американську культури ХХ ст.

Варіант № 2.

1. Класифікація та основні функції релігії (соціальна, гносеологічна, онтологічна, компенсаторна, психологічна).
2. Християнство: соціально-економічні умови та духовні джерела.

Варіант № 3.

1. Структура релігії: релігійна свідомість, діяльність, відносини та організації.
2. Раннє християнство. Союз християнство з державою. Становлення церковної догматики, культу, календарю. Вселенські собори.

Варіант № 4.

1. Релігієзнавство як наука: історія виникнення та розвитку, предмет дослідження, розділи та функції. Методи, принципи, категорії релігієзнавства.
2. Біблія – священна книга християн: походження, структура, зміст.

Варіант № 5.

1. Архаїчні релігійні вірування: анімізм, фетишизм, тотемізм, магія, шаманізм.
2. Поділ християнської церкви на православну (Східну) та католицьку (Західну): причини та порівняння.

Варіант № 6.

1. Релігійний синкретизм античного світу: релігія Стародавньої Греції та Стародавнього Риму.
2. Католицизм: історія виникнення, основні догмати, поширення в світі.

Варіант № 7.

1. Релігійна система Стародавнього Єгипту та Дворіччя.
2. Православ'я: історія виникнення, основні догмати, поширення в світі.

Варіант № 8.

1. Давньослов'янський політеїзм: система та характеристика.
2. Виникнення та догматика протестантизму. Його вплив на культуру Західної та Східної Європи.

Варіант № 9.

1. Ранні національні релігії, їх класифікація, особливості та характеристика.
2. Мартін Лютер – ідеолог Реформації.

Варіант № 10.

1. Пізні національні релігії, їх класифікація (іудаїзм, зороастризм, індуїзм, джайнізм, сикхізм, конфуціанство, даосизм, синтоїзм).
2. Напрями у ранньому протестантизмі: лютеранство, кальвінізм, англіканство, анабаптизм.

Варіант № 11.

1. Іудаїзм: історії виникнення, особливості віровчення та культу.
2. Пізній протестантизм, віровчення і культова практика баптизму, адвентизму, п'ятидесятництва, мормонів та Свідків Іегови.

Варіант № 12.

1. Хасидизм – найвпливовіша ідейна течія сучасного іудаїзму.
2. Нетрадиційні релігійні течії та рухи (неохристиянство, релігії орієнталістського напрямку, езотеричні об'єднання, церква сайєнтології).

Варіант № 13.

1. Конфуціанство як соціальне вчення ті релігія Китаю.
2. Запровадження та поширення християнства в Київській Русі.

Варіант № 14.

1. Даосизм: релігійно-філософське вчення Стародавнього Китаю.
2. Українське православ'я: історія та сучасність.

Варіант № 15.

1. Джайнізм в історії Індії.
2. Український конфесійний плюралізм.

Варіант № 16.

1. Індуїзм – національна релігія Індії: релігійно-філософські ідеї та ведичні традиції.
2. Українська греко-католицька церква: історія і сучасність.

Варіант № 17.

1. Синтоїзм – Японська національна релігія
2. Сучасний протестантизм в Україні.

Варіант № 18.

1. Сикхізм: історії виникнення релігійно-політичного вчення та культу.
2. Іслам: історія виникнення та основні віросповідні принципи.

Варіант № 19.

1. Зороастризм – давньоіранська релігія: основи віровчення, культури та етичної системи.
2. Коран – священна книга мусульман: історія виникнення та структура.

Варіант № 20.

1. Світові релігії (буддизм, християнство, іслам): загальна характеристика та райони їх поширення.
2. Релігія і мистецтво.

Варіант № 21.

1. Буддизм: походження, ідейні джерела, основи віровчення, напрямки, поширення.
2. Атеїзм як форма вільнодумства.

Варіант № 22.

1. Трипітака – священна книга буддистів: історія виникнення та структура.
2. Історія розвитку вільнодумства. Розвиток українського вільнодумства.

Варіант № 23.

1. Ламаїзм. Чан- та дзен-буддизм.
2. Державно-церковні відносини в історико-філософському вимірі.

Варіант № 24.

1. УАПЦ та її історія. Сучасний стан православ'я в Україні (УАПЦ, УПЦ КП, УПЦ МП).
2. Міжнародні правові гарантії свободи совісті.

Варіант № 25.

1. Ісус Христос як історична постать і релігійний діяч.
2. Свобода совісті та її правове регулювання в Україні.

4. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ЗМІСТУ, ОБСЯГУ, ВИКОНАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Контрольна робота виконується з урахуванням досвіду, набутого студентом при виконанні контрольних робіт з інших гуманітарних дисциплін.

Мета контрольної роботи – виявити вміння студента аналізувати джерельну базу, літературу з певної проблеми, узагальнювати підібраний науковий та методичний матеріал, логічно правильно висловлювати його у письмовій формі та робити власні висновки та узагальнення.

Виходячи з цього, за своєю структурою робота повинна мати:

- титульний аркуш за зразком; «Зміст», «Вступ», основний текст роботи по питаннях з розділами, «Висновки», список використаних джерел і літератури;
- об'єм контрольної роботи 18 – 20 аркушів А-4. В середньому 7-8 сторінок на питання;
- до питань контрольної роботи студент повинен самостійно скласти план із 2 - 3 пунктів, що розкривають основні їх аспекти ;
- текст має починатись вступом (зазначити актуальність і значення розгляду питань, мету, завдання, методи, аналіз джерел і літератури) та закінчуватись висновками (загальні висновки по питаннях);
- в кінці роботи додається список використаних джерел літератури в алфавітному порядку із зазначенням автора, назви, місця видіння, видавництва, року видання, загальної кількості сторінок;
- на всі приведені в роботі фактичні, цифрові дані, цитування джерел повинні додаватися посилання у підстрочнику на відповідній сторінці або у квадратних дужках із зазначенням номера джерела у списку джерел і літератури та сторінки, з якої взяті відомості – [1, с.143];

- контрольна робота виконується в друкованій формі (шрифт 14 Times New Roman, інтервал між рядками – 1,5, нумерація сторінок у правому верхньому куті аркушу);
- робота повинна бути виконана охайно та грамотно.
- робота виконується державною мовою України.

У випадку, коли без поважних причин контрольна робота не представлена за місяць до початку сесії або не зараховується, студент не допускається до складання заліку. Він зобов'язаний доопрацювати (переробити) роботу відповідно до зауважень викладача і надати її разом з незарахованою роботою на повторну перевірку. Повторна контрольна робота виконується за тією самою темою.

Робота повинна бути обов'язково представлена за місяць до початку екзаменаційної сесії. Після рецензування її викладачем студент допускається до складання заліку.

5. ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ЯК НАУКА. ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК РЕЛІГІЄЗНАВСТВА

1. Місце релігієзнавства в системі суспільних наук.

Проблема виникнення релігії.

Релігія — складне й багатоаспектне соціокультурне явище. Існування релігії пов'язане з діяльністю особливого суспільного інституту — церкви. Остання має специфічну організацію, продукує соціальні та етичні вчення, веде економічну діяльність, бере участь у політичному житті. В основі релігії лежить доктрина (комплекс уявлень) здебільшого трансцендентального характеру про світ, місце й призначення людини. Релігійному життю властиві особливі емоції, переживання, екстатичні та атракційні стани. Кожна релігія створює власну виражально-естетичну систему (архітектуру, музику, живопис), має неповторну історію.

Усі складові релігії не в змозі охопити жодна окремо взята наука, тому релігієзнавство — комплексна дисципліна, яка поєднує

дані соціології, психології, історії та інших галузей суспільствознавства з метою з'ясування природи й сутності релігії, її місця в житті індивіда й суспільства, перспектив її розвитку.

Релігієзнавство відрізняється як від теології (богослов'я), так і від наукового атеїзму. Теологія покликана вивчати сутність Бога, захищати й обстоювати доктринальні положення тієї чи тієї релігії (існують іудейська, православна, католицька, ісламська та протестантська теології). На противагу цьому релігієзнавство універсальне — так само, як математика, біологія та інші науки. Спільним для теології та наукового атеїзму є те, що обидві дисципліни оцінюють релігійні явища з погляду їхньої істинності чи хибності, тоді як релігієзнавство є нейтральним щодо досліджуваних ним фактів. Зауважимо також, що завданням теології та наукового атеїзму є формування переконань, а завданням релігієзнавства — поширення нових знань про свій предмет.

З основних теоретичних проблем сучасного релігієзнавства на чільне місце слід поставити проблему визначення релігії.

Найбільш поширеним нині є визначення релігії як віри в Бога, віри в надприродне. Проте його можна застосовувати лише до вузького кола теїстичних релігій — іудаїзму, християнства, ісламу. Уявлення про всемогутнього та досконалого Творця не властиве іншим релігіям. Так, синтоїзм, даосизм і конфуціанство вважають священним сам природний порядок, буддизм вчить про імперсональну й невимовну основу суцього, яку людина здатна досягнути через самозаглиблення, а деякі індуїстські секти надають релігійного значення взагалі кожній речі, оскільки «існувати» у них і означає «бути священним».

2. Причини виникнення релігійних вірувань. Релігійні вірування та культу в примітивному суспільстві (анімізм, фетишизм, тотемізм, магія, рільницький культ, шаманізм).

Існують різні концепції походження релігії — від богословських тверджень про споконвічність, богоданність релігії, про вродженість релігійних ідей та уявлень у людини до концепції

виникнення й розвитку релігії під впливом умов соціального життя. Дані палеоантропології (науки про стародавню людину) свідчать про те, що пітекантропи та синантропи ще не мали здатності до членороздільного мовлення, а отже, і до абстрактного мислення і формування понять. Тому в них ще не могли виникнути передумови для відриву фантазії від дійсності, виникнення ілюзорних уявлень. Спірним є питання про існування релігійних уявлень у неандертальців. Безсумнівні ознаки виникнення релігійних вірувань дослідники вбачають тільки в кроманьйонців, яких уже можна іменувати *homo sapiens* (людина розумна). Це доводять, зокрема, поховання зі слідами обрядів, що свідчать про виникнення віри в надприродний світ, а також пам'ятки первісного мистецтва — живопису та скульптури, в яких знайшли відображення магичні ритуали тієї далекої доби.

Відчуття безсилля перед грізними й незрозумілими для первісної людини природними явищами особливо посилювалося під час стихійного лиха: виверження вулканів, землетрусів, повені, лісових пожеж, посух та інших подібних явищ. Безпорадність покликала до життя поклоніння грізним силам природи, привела у кінцевому підсумку до її обоження. У релігійних віруваннях відображались також наївні уявлення первісних людей про навколишню дійсність, їхнє ставлення до тваринного та рослинного світу. Нарешті, релігійно-фантастичної форми набрали стосунки між людьми в межах родоплемінної спільноти. Отже, релігійні вірування й культу первісних людей складались поступово з різних, у тому числі й ілюзорних уявлень, а також зумовлених цим емоцій та дій.

Ранні, або родоплемінні, форми релігії поширені в деяких районах Азії, Африки, Австралії, Америки, Індії, Океанії. Це складний конгломерат місцевих традицій, обрядів і ритуалів, якими позначаються різні етапи людського життя (від народження до поховання), уособлення небесних і атмосферних явищ, релігійно-міфологічні уявлення. Племінним релігіям властиві:

- поклоніння духам (природи, предків), яким спершу надавали зооморфних, а згодом — антропоморфних рис;
- брак професійних служителів культу;

- відправлення культу у формі особливого для кожного племені святкування, що супроводжується магічними обрядами (танцями, іграми) на честь духів.

До ранніх форм релігії належать: магія, фетишизм, анімізм, тотемізм, рільницький культ і шаманізм.

Магія (від давньогрецького — *ворожба*) — віра в існування надприродних засобів впливу на навколишній світ. Магія посилює у свідомості людей віру в можливість вплинути на природу. Вона створює враження, що людина може змінити реальність не лише своєю працею (природним способом), а й особливими символічними діями, обрядами й ритуалами (надприродний шлях). За метою, яка ставиться перед чаклунством, магія поділяється на виробничу, лікувальну, застережну, військову, метеорологічну (магія погоди) та ін.

Магія дійшла до наших днів як елемент сучасних релігій (віра в надприродну силу обрядів). У самотійній формі магія існує у вигляді ворожінь, віри в «лихе» око, можливість «зурочити» тощо.

Фетишизм (від франц. *fétiche* — *амулет*, із португ. *feitigo*) — віра в існування надприродних властивостей у матеріальних предметів. До реальної користі предметів додаються їхні «потоїбічні» властивості бути помічниками й захисниками людей. Порівняно з магією фетишизм є складнішою формою релігії. У фетишизмі в зародковій формі вже виявилась ідея Бога.

У сучасних релігіях фетишизм зберігається як поклоніння священним предметам (хрести, ікони, мощі), а як самотійний залишок — у вигляді віри в амулети й талісмани. Амулети й талісмани — це не те саме! Амулет — це священна гарантія, що оберігає від зла. Лихі сили від амулета якщо й не зникають, то слабшають. Талісман, як уважають, не лише захищає від неприємностей, а й дарує певні блага його власникові. Сучасними фетишами — амулетами й талісманами — є ікони, ладанки, хрестики, кулони, слоники, деякі іграшки, заячі хвостики, зуби вовка, лисиці тощо.

Анімізм (від лат. *anima* — *душа*) — віра в існування в матеріальних об'єктів і процесів надприродних двійників. Інакше кажучи, це віра в душу і духів людського тіла, тварин, знарядь

праці, війни, хвороби і т. ін. В анімізмі світ реальних об'єктів ніби доповнюється світом духовних сутностей. У багатьох народів головними двійниками, яких найбільше поважали первісні анімісти, були душі померлих родичів.

У сучасних релігіях анімістичний елемент посідає значне місце. Уявлення про Бога, сатану, ангелів, безсмертні душі є, власне, ускладненим анімізмом. Самостійно анімізм існує як віра в привиди і спіритизм (віра в можливість спілкуватися з душею померлого).

Тотемізм (від алгонкінського «тотем» — *його рід*) — віра в надприродну спорідненість людських колективів із певними видами тварин, рослин чи явищ.

Тотемістичні елементи увійшли до складу всіх сучасних релігій. Особливо відчутним є вплив тотемізму в індуїзмі, де чимало тварин вшановуються як священні. Найпочесніше місце з-поміж них посідає корова. Залишки тотемізму знаходимо і в християнстві. Святий Дух зображується у вигляді голуба, Ісуса Христа називають Агнцем Божим. Дослідники вбачають зв'язок ритуального з'їдання тотема з таїнством причастя.

Шаманізм. Евенкійською мовою «шаман» означає «несамовитий». Це віра в особливо могутні надприродні можливості стародавніх професійних служителів культу — шаманів. Близько 6 тис. років тому розпочався перехід до патріархату. Це сприяло висуванню на керівні ролі в суспільстві, у тому числі і в релігійній сфері, чоловіків.

У тих народів Азії, Австралії та Америки, в яких збереглися залишки первісного суспільства, шаманізм існує й дотепер. У нашій країні шаманізму як релігійної форми нема.

Необхідність пояснення різних явищ природи й суспільного життя привела до появи **міфології** (від давньогрецького — «викладення стародавніх легенд»). Частина міфів релігійного характеру мала на меті дати пояснення певним культовим діям (обрядам, святам, ритуалам), а інша — відповісти на запитання про походження Землі, Сонця, Місяця, Зірок, про виникнення тварин та людей. Священні книги різних релігій здебільшого складаються з міфічних переказів. Класичним прикладом міфології є давньогрецькі міфи.

3. Релігійні уявлення Стародавнього Світу.

Релігії стародавнього світу, як правило, були політеїстичними, тобто багатобожними. У політеїзмі кожний бог виступає як уособлення певного явища, властивого природі, суспільству або людській психіці, причому уособлення більш високого порядку, ніж у первісних народів. У фантастичних образах божеств знайшли відображення уявлення про те спільне, що характерне для групи однорідних предметів. Так, з уявлень про душу окремого дерева поступово формувались уявлення про духів окремих дібров та лісів, а потім уже склався образ бога лісу. Згодом відбувається процес персоніфікації божеств — вони набувають власних імен та «біографій».

У державах Стародавнього Сходу (Єгипті, Шумері, Вавилоні, Ассирії, Ірані та ін.) релігія та жрецтво відігравали велику роль. Вони допомагали утримувати в покорі різні категорії вільного і залежного населення. Характерною рисою релігій Стародавнього Сходу було обоження монарха та монархічної влади. Образ могутнього земного владика став прототипом для формування уявлення про єдиного, всемогутнього, всюдисущого бога. Саме тому тенденція до монотеїзму (єдинобожжя) виникла в деяких народів Сходу й остаточно сформувалась в іудаїзмі.

У Стародавньому Єгипті верховними божествами були бог сонця Ра і бог-творець Пта, що створив світ богів і людей своїм божественним словом. Найвідомішими богами були Осіріс (бог, який помирав і воскресав, символізуючи цикли розлиття Нілу), Ісіда, Гор, Амон, Атон та ін. Існував також культ тварин: лева, дикого бика, крокодила, кішки. Особливо пошанованим був священний жук-скарабей. За віруваннями єгиптян, долею людей розпоряджаються боги. У кінці життя людину чекає перехід у загробне царство, але попередньо вона має постати перед Страшним судом, де боги тримають у руках сувій із записом добрих і злих учинків людини, котрій надається право на самозахист.

Скотарські племена Палестини, семітські за походженням, дотримувалися норм **іудаїзму**, першої послідовно монотеїстичної релігії, котра, однак, так і не стала світовою, хоч вона не містить заборон щодо прийняття її не євреями. З-поміж інших народів, що з часом прийняли іудаїзм, слід назвати тюркський народ хозарів, ефіопські племена фалаша та ін.

У давнину євреями (від давньоєврейського «Ібрім» — ті, що походять із-за Євфрату) первісно називалася група західносемітських племен, що, імовірно, переселилися в XVI—XIV ст. до н. е. з північномесопотамських степів у Сирійсько-Аравійську напівпустелю. Частина з них (біблійні «коліна ізраїлеві»), відокремившись від інших, не пізніше початку XIII ст. до н. е. осіла на сході й на півдні від Мертвого моря і, змішавшись із місцевим населенням, створила кілька дрібних держав. Серед нащадків цих племен міцно утримувався переказ про те, що їхні предки переселилися з Месопотамії через Палестину до Єгипту, де повинні були виконувати будівельні та інші повинності в рабстві, аж доки не були виведені в Синайську пустелю пророком Мойсеєм. З єврейських скотарських племен утворився племінний союз зі спільним культом бога Ягве. Він прийняв назву «Ізраїль», (у перекладі з давньоєврейської «Бог у битві») і розпочав боротьбу за землю, що її заповів євреям згідно з Торою Бог. Найсвятішою книгою іудеїв є Тора (Закон) — книга, яку згідно з легендою Бог дав Мойсею. Вона існує лише у вигляді сувою, бо тут усе — кожна літера, її місце, відстань між літерами, розміщення тексту, — вважається священним і має зберігати початковий вигляд. Датою остаточного оформлення Тори Єздрую вважають 444 р. до н. е. Текст Тори включає і перші книги Біблії, відомі як П'ятикнижжя Мойсеєве. Сюжети Тори — це створення світу, людини, вигнання Адама та Єви з Едему, всесвітній потоп, життя праотців єврейського народу — Авраама, Ісаака та Якова, єгипетське рабство та вихід із нього під проводом пророка Мойсея, отримання скрижалей заповіту (угоди між Богом та його народом). В усіх цих та в інших описаних подіях ідеться про постійну присутність Бога в історії стародавнього людства та нащадків Авраама — єврейського

народу. «Без Бога, Тори та євреїв іудаїзм неможливий» — так можна визначити специфіку цієї релігії.

У Торі вміщено 613 заповідей (заборон і повелінь). Крім Тори, священними книгами іудаїзму вважаються також Талмуд і Танах (до I ст. н. е.), знаний у перекладі як Старий Завіт. Талмуд (від давньоєвр. ламейд — вивчення, вчення) — складається з двох розділів: Мішни та Гемари. Спершу Талмуд передавався іудейськими законовчителями в усній формі (до III ст. н. е.), а остаточно був записаний близько V ст. н. е.

У Торі й Талмуді викладено основні положення іудаїзму: віра в єдиного Бога, який створив світ і людину (за образом та подобою Своєю), в ангелів і демонів, у першородний гріх, праведність, потойбічний світ, відплату, богообраність єврейського народу, прихід месії, майбутнє воскресіння мертвих.

Головні ідеї іудаїзму було сприйнято й адаптовано християнством.

Релігійні свята в іудаїзмі пов'язані з історією євреїв та їхніми есхатологічними уявленнями. Шабат — субота (спокій). Згідно із заповідями Мойсеєвими цей день присвячується Богові із заборонаю будь-якої праці. Песах (Пасха) — свято звільнення від єгипетського рабства, відзначається за місячним календарем навесні. Шебуот — (Седмиця), святкується на 50-й день після другого дня Песаха; того дня, за легендою, Мойсеєві було надано Тору. Рош Ашана (Новий рік) відзначається у вересні — жовтні. Йом Кіпур — свято Судного дня, коли Бог виносить вирок кожній людині; того дня віруючі дотримуються суворого посту.

Давньогрецька релігія є класичним взірцем багатобожжя. Верховним божеством давньогрецького пантеону вважався володар неба Зевс, його брат Посейдон був повелителем морів, інший брат — Аїд — повелителем підземного царства, дружина Зевса — Гера — покровителькою шлюбу, Афродіта — богинею кохання і краси, Арес — богом війни, Афіна — богинею мудрості, Аполон — богом Сонця і покровителем мистецтва, Артеміда — богинею Місяця і покровителькою мисливства, Гермес — покровителем стад і пасовищ та торгівлі, Діоніс — богом виноградарства, виноробства та невгамовних веселощів і т. д.

Релігійні уявлення стародавніх греків будувались за зразком їхнього власного життя. Спосіб життя богів мало чим відрізнявся від людського. Головна відмінність небожителів полягала в їхньому безсмерті та надприродній могутності. Доля людей, їх життя і смерть повністю перебували в руках тих чи інших богів. Від волі або примхи богів залежали також могутність або загибель народів та держав. Тому на честь окремих богів будувались розкішні храми, прикрашені їх статуями, золотим або срібним оздобленням. Небесним володарям робились жертвоприношення.

Релігія стародавніх римлян багато в чому нагадувала давньогрецьку. Очолював пантеон римських божеств Юпітер — римський аналог Зевса. До найбільш шанованих божеств належали Юнона — дружина Юпітера, Мінерва — богиня мудрості, Марс — бог війни та ін. У римському культі значне місце належало поклонінню ларам — духам предків і покровителям домашнього вогнища. Після створення могутньої Римської імперії римляни нерідко включали тих чи інших богів підкорених ними народів до свого пантеону. Саме так в імперії поширився культ іранського бога Мітри, єгипетської богині Ісіди, малоазійської богині Кібели тощо.

У першій половині II тисячоліття до н. е. починається розселення арійців на території Малої Азії, Середньої Азії, Південної Азії, Індостану. Це прискорило розвиток давньоіранської і давньоіндійської цивілізацій і виникнення двох етнічних релігій — зороастризму (парсизму) та індуїзму.

Зороастризм — це релігія, яка виникла на території Стародавнього Ірану (Персії) в VII—VI ст. до н. е. В основі її віровчення лежить маздаїзм, реформований пророком Заратуштрою (Зороастром). Згідно з Авестою — текстом, шанованим і в маздаїзмі, і в зороастризмі, у світі точиться постійна боротьба між силами бога Ервана (Нескінченного часу) — уособленням добра Ахурамаздою і зла — Анхра-Майнью. Людина, завдяки свободі вибору, може стати на той чи інший бік у цій боротьбі та заслужити або посмертне блаженство, або страшні муки.

Індуїзм. Віровчення індуїзму склалося внаслідок еволюції ідей ведизму і брахманізму та остаточно оформилося в середині I тис. до

н. е. Назва ж з'явилась у VIII ст. н. е., коли в Індії поширився іслам, — «індусами», «гінду» стали називати тих, хто його не прийняв.

До індуїстського канону входить кілька груп текстів: Веди (Рігведа, Самаведа, Яджурведа, Атхарваведа; кін. II — поч. I тис. до н. е.) — гімни богам, Упанішади (від VII ст. до н. е. до XV ст. н. е.) — філософські тлумачення Вед; Махабхарата і Рамаєна (серед. I тис. до н. е.) — епічні поеми, героями яких є боги, люди та напівлегендарні *аватари* (земні втілення богів), насамперед Рама і Крішна.

Зараз індуїзм сповідує понад 80% населення Індії, він також поширений у Непалі, Бангладеш, Шрі-Ланці.

У стародавньому Китаї, як і в інших культурах, існували релігійні міфи про виникнення світу.

На початку світ нагадував величезне куряче яйце, в якому панував хаос, — оповідає давня китайська легенда. У цьому яйці зародився пращур усіх людей — Пань-гу з тілом змії і головою дракона. Якось він розбив скорлупу, і легкі часточки (*ян*), що сповнювали її, піднялися догори і створили Небо, а важкі (*інь*) опустилися донизу і стали Землею. Небо, Земля і Людина — три головні сили світу. Людина своєю творчістю поєднує Небо і Землю, а в самій людині, як і у Всесвіті, взаємодіють начала Інь та Ян — жіноче й чоловіче, темне і світле, внутрішнє й зовнішнє, пасивне та активне, холодне та гаряче, вологе й сухе, парне й непарне.

Співвідношення Інь та Ян стали основною темою книги «І цзин» — класичної «Книги змін» (близько X ст. до н. е.). На «І цзин» спиралися дві головні китайські релігійно-філософські системи: даосизм і конфуціанство. Даоси вбачали в постійних змінах прояв дії Дао, а конфуціанці — певну впорядкованість світу й Піднебесної.

Конфуціанство. Конфуцій [латинізоване ім'я Кун фу цзи (551—479 до н. е.)] твердив, що він не створював нової релігії, а лише вчив дотримуватися давніх традицій, бо це єдине, що могло, на його думку, забезпечити порядок у сім'ї та державі.

І справді, конфуціанство взагалі більше схоже не на релігію, а на етико-політичне вчення. У ньому немає духів, від початку воно

негативно ставилося до різних форм містицизму, підкреслюючи, що перейматися треба земним, а не небесним.

Окрім найдавніших текстів, що їх упорядковував сам Кун фу цзи, до канону конфуціанства входить «Лунь-юй» («Бесіди та судження») — записи розмов з Конфуцієм, зібрані його учнями.

Конфуцій розробив концепцію *цзюнь-цзи* — ідеальної шляхетної людини, яка наділена рисами: *жень* (гуманність, людяність), *лі* (дотримання ритуалу, етикету), *і* (справедливість), *чжі* (знання, освіченість), *сяо* (синівська пошана).

У сучасному Китаї і досі пошановують деякі положення конфуціанства.

Даосизм. Засновником даосизму вважається напівлегендарний Лао-цзи. Основний текст даосизму — «Дао де цзин» («Книга про шлях та добродієність»).

Дао — природний шлях речей, тобто той, за яким речі народжуються, існують і помирають, доля, закон буття. Це — всеосяжний закон, який сам є творцем Всесвіту.

У даосизмі більше уваги приділялося внутрішньому життю людини. Даоси вважали: щоб досягнути людське життя, слід досягнути життя небесне, а для цього треба пізнати Дао.

Релігійний даосизм виник у середині II ст. н. е. за активної участі Чжан Даоліна. Самого Лао-цзи було визнано богом і в такий спосіб виникає пантеон, у центрі якого були Шан Ді (Яшмовий володар), сам Лао-цзи та першолюдина — Пань-гу.

У даосизмі існують п'ять заповідей: 1) не вбивати, 2) не пити вина, 3) не брехати, 4) не чинити перелюби, 5) не красти; десять чеснот: виконання синівського обов'язку, вірність вищим за тебе, любов, терпіння, утримування від злих вчинків, самопожертва, розведення тварин і висаджування дерев, прокладання доріг і риття колодязів, читання священних книг і дотримання ритуалу.

На створення цього кодексу вплинули як буддизм, так і конфуціанство.

Синтоїзм. Традиційна релігія японців, яка нині співіснує в Японії з буддизмом, конфуціанством та християнством. *Син-то* (букв. — шлях богів) бере початок у VI—VIII ст. н. е.

У центрі культу — *Аматерасу*, сонячна богиня, ім'я якої означає «та, що освітлює небо», від неї починали свій родовід японські імператори. Важливою особливістю синтоїзму є специфічний культ предків (*ками*), яких треба вшановувати не тільки з поваги та вдячності, а й через побоювання, щоб вони не наробили лиха нащадкам.

Також існує культ «чистоти» як фізичної, так і духовної. З цим культом пов'язані обряди очищення.

Тривале співіснування синтоїзму передусім із буддизмом привело до розподілу функцій цих релігій у житті японського суспільства. Домашні обряди, а також ті, що пов'язані зі шлюбом і народженням дитини, — це сфера синтоїзму, а поховальний культ — буддизму.

Релігійна міфологія східних слов'ян є складовою частиною індоєвропейської культури. Дослідники давньослов'янської релігійної міфології підкреслюють існування чотирьох рівнів міфології східних слов'ян. Перший з них характеризується найбільш абстрактними божественними функціями богів. До цього рівня належать Перун і Велес, а також Сварог, Дажбог, Мокоша, Яровіт. До другого рівня належать божества, що уособлюють сезонні господарські цикли та втілюють цілісність замкнених соціальних угруповань, — Род і Чур. Третій рівень становлять персоніфіковані космоетичні поняття, до яких належать Доля, Лихо, Правда, Кривда тощо. Четвертий рівень — це різні групи неіндивідуалізованих істот — домовики, русалки тощо. Окрема група складається з героїв міфологізованої історії східних слов'ян — Кий, Щек, Хорив, Либідь.

Не було у східних слов'ян осібних храмів, касти жерців, щоб тим богам служити. Кожний сам справляв жертву або молитву богам за себе і свою сім'ю. Молилися десь в тихім місці, над водою, де людина відчуває подих тої таємничої сили, що оживляє природу, ідоли богів були рідкі, мабуть, по більших тільки містах. Про життя людське слов'яни вірили, що воно не кінчиться зі смертю: померлі живуть далі, можуть з'являтися між людьми, тому треба добрим,

сутим похороном заслужити собі ласку покійника, щоб не докучав і не шкодив по смерті.

4. Світові релігії. Виникнення світових релігій. Буддизм. Християнство:(Православ'я. Католицизм. Протестантизм). Іслам.

Важливою віхою в історії релігії стало виникнення світових релігій, що на відміну від релігій етнічних та регіональних набрали міжнародного характеру. Буддизм, християнство та іслам — це підсумок тривалого розвитку політичних, економічних та культурних контактів між різними країнами та народами. Ці релігії принесли уявлення про рівність єдиновірців перед Богом або Абсолютом, про можливість виходу за межі певних традиційних культур, пов'язаних з національно-державними ідеологіями. Космополітичний характер світових релігій дав їм змогу перетнути державні кордони. На першому етапі вони стали основою об'єднання поліетнічних за складом імперій — Римської, Візантійської, Арабського халіфату, Османської імперії та ін. Пізніше подекуди сформувалися навіть особливі теократичні держави: Ватикан, Тибет, Іран та ін.

Буддизм. Ця найдавніша зі світових релігій виникла в VI—V ст. до н. е. в долині ріки Ганг у північній частині півострова Індостан. Її засновником був Сідхартха Гаутама, Будда Шак'ямуні (Шак'я та Гаутама — родові імена, муні — мудрець).

Будда (за ним закріпилася ця ознака просвітлення як власне ім'я) вирішив сповістити людям істини, які нещодавно відкрилися йому. Під час першої проповіді в «Парку оленів» у Бенаресі перед п'ятьма учнями він проголосив чотири Шляхетні істини:

1. Життя — це страждання.
2. Причиною страждання є бажання.
3. Аби звільнитися від страждань, слід позбутися бажань.
4. Є можливість звільнення від страждань — це серединний, або восьмиричний, шлях спасіння.

Сходинки цього шляху: 1) правильне розуміння (що ґрунтується на шляхетних істинах); 2) праведне прагнення (готовність до подвигу задля ствердження істини); 3) праведна мова; 4) праведна поведінка (утримання від злого); 5) праведний (миролюбний,

чесний) спосіб життя; 6) праведне зусилля (самовиховання, стриманість); 7) праведна увага (активність свідомості); 8) праведна концентрація (правильні методи зосередження та медитації).

Серединним цей шлях називається тому, що уникає як прагнення до задоволення бажань, так і крайнощів аскези.

Будда проповідував своє вчення 40 років у князівствах долини Гангу, поки його душа не перейшла в нирвану (вічне блаженство). Будді тоді виповнилося 80 років.

Найбільші свята буддійського календаря відзначаються в травні — вони присвячені народженню Будди, його просвітленню та зануренню в нирвану.

Християнство. Християнство виникло в I ст. н. е. в Палестині. Нині кількість віруючих різних християнських конфесій становить близько 2 мільярдів осіб на всіх континентах. Проте більшість із них живе в Європі та Америці.

Ісус Христос, який вважається засновником цієї релігії, шанується в християнстві як Син Божий, уособлення другої іпостасі єдиносущного і триіпостасного Бога, як Бог і людина одночасно.

Канонічним текстом усіх гілок християнства є Біблія, що складається зі Старого й Нового Завітів.

Загальними рисами християнства вважають:

1) універсальність проповіді, що не пов'язана з будь-якими політичними чи етнічними рамками; 2) звернення до особистості як до носія відповідальності перед Богом (Абсолютом); 3) ідея «спасіння людини».

Християнство ґрунтується на розрізненні земного та небесного світів, двох «градів»; віруючі мають розв'язати складне завдання: «бути у світі та не від світу цього». Це положення має два аспекти: прагнення досягти Царства Небесного — особистого спасіння, а також ідею спасіння самого світу. Вирішення цієї проблеми християнські теологи шукали, протиставляючи тимчасові земні форми влади й соціального ладу формам ідеальним. Одним із можливих способів її розв'язання був устрій церкви як організації або громади людей, що керуються в земному житті небесними, божественними законами.

Протягом історичного розвитку християнства виникало багато різних тлумачень основних положень його віровчення та організації (церкви). Найпоширенішими є три християнські *конфесії* (віресповідання) — православ'я, католицизм і протестантизм. Незважаючи на певні розбіжності в догматиці, культурі та соціальній практиці, їх віровчення спираються на дві євангельські заповіді Христа і є, власне, варіантами тлумачення цих заповідей:

«Люби Господа Бога свого усім серцем твоїм, і всією душею своєю, і всім своїм розумом, і з цілої сили своєї!»

«Люби свого ближнього, як самого себе».

Православ'я. Розділення християнства на православ'я та католицизм пов'язане з історичним поділом Римської імперії на Західну та Східну наприкінці IV ст. н. е. Виникли два релігійні центри — в Константинополі та Римі. Починаючи з VII ст. загострювалися суперечності з догматичних, обрядових та організаційних питань. У 1054 р. папа римський Лев IX і патріарх Керуларій оголосили *анафему* (прокляття) і відлучили один одного від церкви (цю взаємну анафему було проголошено забутою в 1965 р.).

Основу православного віровчення становлять Святе Письмо (Біблія) і Святий Переказ — постанови Вселенських і помісних соборів, творіння отців церкви. На 1-му і 2-му Вселенських соборах було прийнято «Символ віри» — стислий виклад сутності вчення церкви. Головними постулатами «Символу віри» були догмати про Бога Отця — творця неба і землі, про Ісуса Христа як Сина Божого, його втілення, жертвну смерть, воскресіння, вознесення на небеса, друге пришестя, Страшний суд, про Святого Духа, який сходить від Отця, єдину святу соборну апостольську церкву, воскресіння мертвих та настання Царства Божого.

Центром православного культу є *літургія* — богослужіння, під час якого відбувається причащення віруючих хлібом і вином, які «перетворюються в тіло та кров Ісуса Христа». Православне розуміння Бога, що поєднує Істину, Добро і Красу, породжує втілення цих ідеалів у церковній обрядовості та в культовому

мистецтві. Звідси походить особливо шанобливе ставлення до культури й традиції в православ'ї.

Літургія, як і більшість інших православних обрядів, відбувається в храмі (церкві або соборі), канонічна архітектура якого поєднує в собі традиції іудаїзму та символіку Євангелія. Християнський храм має три частини — вівтар, відділений у православ'ї іконостасом, середній храм і притвор (нартекс), що відповідають трьом частинам Єрусалимського храму: святая святих, святилище, двір. Кожен елемент храму має символічне значення. Так, вівтар символізує і печеру Різдва Христова, і дім Таємної вечері, і печеру поховання.

У храмах відправляються сім *таїнств* — хрещення, миропомазання, покаяння (сповідь), причастя, шлюб, священство, маслосвяття (соборування).

Право відправляти літургію, обряди й таїнства мають лише священники (*ієреї*). Духовенство поділяється на чорне (з ченців) та біле (одружені священники). Єпископами, митрополитами та патріархами (*архієреями*) можуть бути лише представники чорного духовенства.

У православ'ї вшановуються Богородиця та *святі* (канонізовані церквою мученики за віру або подвижники, тобто ті, хто втілює у своєму житті ідеали праведності за допомогою християнського самовдосконалення). Способи такого самовдосконалення — це молитва, добрі справи та *аскетизм* (вправи для добродійного життя) — поміркованість у бажаннях та прагненнях, суворий контроль своїх пристрастей. Різновидами аскетизму є піст, відлюдництво, затворництво, схимництво, стовпництво. Але проблема спасіння хвилювала не тільки ченців, які сповідували крайні форми аскетизму, а й віруючих мирян.

У православ'ї, на відміну від протестантизму, спасіння досягається не лише вірою, а й втіленням віри в добрих ділах. Шляхом до спасіння є *праведність*, «подвиги та святість життя», що можливі і за звичайних умов, а не тільки в монастирі. Головними рисами праведного життя є розвиток у собі християнських чеснот, перша з яких — любов, і боротьба з гріхами, коренем яких є гордість.

Монастирі в православній традиції — це центри паломництв, подвижництва, освіти, книжництва та друкарства.

Зараз у світі існує кільканадцять автокефальних (незалежних) православних церков: Константинопольська, Олександрійська (Єгипет, деякі країни Африки), Антіохійська (Сирія, Ліван), Єрусалимська (Палестина), Російська, Грузинська, Сербська, Румунська, Болгарська, Кіпрська, Елладська (Греція), Албанська, церква Чехії та Словаччини, Польська, Американська. Є й чотири автономні церкви — Синайська, Фінляндська, Критська та Японська. (Ситуація в українському православ'ї розглядатиметься окремо.)

Головні православні свята — Великдень (Воскресіння Христове) та *дванадцяті свята*: Різдво Христове, Стрітєння Господнє, Хрещення Господнє, Вхід Господній в Єрусалим, Вознесіння Господнє, Трійця (П'ятдесятниця), Благовіщення Пресв. Богородиці, Преображення Господнє, Воздвиження хреста Господнього, Різдво Пресв. Богородиці, Введення в храм Пресв. Богородиці, Успіння Пресв. Богородиці.

Католицизм.

Католицизм (від грец. καθολικός — «загальний, вселенський») — один із трьох основних напрямків християнства. Остаточно сформувався як віровчення та церковна організація після розділення церков 1054 р. Католицизм має низку особливостей у віровченні, культурі та структурі релігійних організацій, що пов'язано з особливостями розвитку західноєвропейської культури. Католицька церква має єдиний світовий центр у державі Ватикан, що географічно знаходиться в Римі. Папа Римський, перший єпископ церкви, вінчає її ієрархію, обирається конклавом кардиналів на все життя і шанується як намісник Ісуса Христа на землі.

Джерелом віри католики вважають не тільки Святе Письмо (Біблію), а й Святий Переказ, до якого долучаються й судження пап. На відміну від православ'я в католицизмі визнаються догмати про сходження Святого Духа «і від Сина» (*filioque*), про непорочне зачаття Богородиці, про чистилище, про непогіршність Папи у справах віри та деякі інші.

Католики, як і православні, визнають сім таїнств (із незначними розбіжностями). Особливостями католицького культу є використання музичних інструментів (орган) під час богослужіння, скорочена літургія (меса), можливість причащання лише хлібом та деякі інші.

Протягом століть богослужіння в католицьких храмах відправлялося латинською мовою і лише на II Ватиканському соборі (1962—1965 рр.) було дозволено користуватися національними мовами.

Католицький культ відрізняється від православного намаганням зробити таїнства та обряди зрозумілішими для сучасної широкої аудиторії.

У католицизмі, як і в православ'ї, існує культ святих, ікон, мощей, реліквій, але на відміну від інших конфесій дозволені скульптурні зображення Христа і святих, а також специфічні культури — Серця Ісуса, Серця Марії. Особливо шанується Богородиця.

Подвижництво, аскетизм, молитовна практика, добрі вчинки, паломництва визнаються шляхами до праведності та святості.

У католицизмі існує *целибат* — дотримання обітниці безшлюбності — для всіх священників; для дияконів целибат не обов'язковий.

Чернецтво в католицизмі репрезентоване багатьма орденами, кожен із яких, наслідуючи Христа в певному аспекті його особистості, діяльності або проповіді, намагається втілити в життя ідеали святості та праведності. Найбільш відомі чернечі ордени: бернардинці — наступники св. Бернарда Клервоського, кармеліти й кармелітки (ходять босоніж, як Христос), бенедиктинці, францисканці [(жебрущий орден послідовників св. Франціска Ассізького (бл. 1181—1226)], домініканці (орден проповідників), єзуїти [засновником цього ордену був Ігнатій Лойола (1491—1556)], пауліни, клариски та ін.

Найбільші центри паломництв католиків — Єрусалим, Рим, Лурд, Шартр, Фатіма Календар у католицизмі включає основні свята (їх три — Різдво, Пасха, Зішестя Святого Духа), а також Вознесіння, Успіння Богородиці, Богоявлення, Непорочне зачаття Богородиці, дні св. Апостолів Петра і Павла, Усіх Святих, Свято

Євхаристії, Новий рік, дні пам'яті святих. Як і в православ'ї, у католицькому літургійному році є пости, найбільший з яких, Великий піст, триває сім тижнів перед святом Великодня. На кожному тижні віруючі постяться в п'ятницю.

Певні періоди історії католицизму залишили по собі сумну пам'ять: хрестові походи, переслідування «еретиків», суди інквізиції, аутодафе та ін.

Під егідою католицької церкви діють численні організації світських католиків (спілки католицької сім'ї, католицькі професійні товариства, молодіжні організації), які розробляють і здійснюють соціальні програми, ведуть благодійну діяльність, організують паломництва, евангелізацію молоді, екуменічні контакти. Окреме місце посідають політичні партії, чия ідеологія спирається на соціальну доктрину католицької церкви: християнські демократи, християнські соціалісти та деякі інші.

Католицизм поширився в країнах Південної та Центральної Європи: Італії, Іспанії, Франції, Ірландії, Португалії, Бельгії, Австрії, Хорватії, Словенії, Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині, Литві, а також в країнах Латинської Америки. У США, Канаді, Австралії та в частині європейських країн — у Німеччині, Швейцарії, Нідерландах — католики становлять приблизно половину віруючої громади. Католицькі місії діють в Африці, Азії, Океанії.

Протестантизм. Протестантизм [від лат. protestants, (pro-testantis) — той, хто проголошує прилюдно] — назва християнської конфесії, яка генетично пов'язана з епохою Реформації. Термін виник у зв'язку з «Протестанцією 20 імперських чинів» від 19 квітня 1629 р., з якою гурт німецьких князів і міст виступив проти антилютеранської постанови імперського сейму в Шпайєрі.

Засновниками протестантизму вважаються католицький священик Мартін Лютер (1483—1546), Жан Кальвін (1509—1564), автор французького перекладу Біблії, та ідеолог швейцарської реформації Ульріх Цвінглі (1484—1531).

У протестантизмі релігія, з одного боку, зводиться тільки до віри, а з другого — замість обмеження лише діяльністю, пов'язаною з церквою, вона охоплює все життя людини: щоденне життя

набуває релігійного змісту. Якщо для середньовічного християнства релігія — це або культ, або аскеза, що потребують особливого посвячення (вступити у спілкування з Богом міг лише наділений апостольською благодаттю священник, а виконати до кінця вимоги релігійної моралі здатний лише чернець-подвижник), то для протестантизму такою посвятою є хрещення, за допомогою якого, згідно зі словами Лютера, усі хрещені посвячуються в священство. Кожен християнин стає спадкоємцем всієї повноти благодаті, заповіданої Христом, і протестантський пастор відрізняється від мирянина не принципово, а лише своїми обов'язками. Лютер твердив: «Служити Богу — це не що інше, як служити ближньому — дитині, жінці, служникові... — кожному, хто тілесно або душевно відчуває потребу в тобі: це і є богослужіння».

Із семи церковних таїнств (сакраментів) протестантами різних напрямків визнаються два (хрещення, зазвичай у дорослому віці, та причастя), або й вони вважаються лише символічними обрядами, що не відрізняються від усіх інших.

Крім Великодня, у протестантських церквах майже немає спільних свят: деякі — відзначають Різдво; деякі — мають свої, специфічні свята, наприклад, у євангельських християн-баптистів — «свято жнив».

Головними процесами в історії протестантського руху є його поширення та утворення нових течій. Попервах, у XVI ст. виокремилися лютеранство, реформатське віросповідання (цвінгліанство й кальвінізм) та англіканство. У XVI—XVII ст. точилася боротьба з контрреформацією — політикою католицької церкви, спрямованою проти реформаторів. У дальшому (з XVII по XX ст.) розвиток протестантизму був пов'язаний з ідеями конгрегаціоналізму, що визнавав за кожною окремою громадою право конституювати свою віру. Найбільш знаними з протестантських церков є нині лютеранська, англіканська, кальвіністська, пресвітеріанська церкви, а також квакери, адвентисти, методисти, п'ятидесятники, меноніти, мормони, анабаптисти, баптисти, євангельські християни-баптисти, свідки

Єгови. Щоправда, належність останніх до протестантизму багато хто з дослідників піддає сумніву.

Протестантизм поширився в Північній Європі та Америці, а також у країнах із традиційними католицизмом і православ'ям. Так, в Україні протестанти становлять близько 20% віруючих. Протестантські церкви беруть участь в єкуменічному русі, що спрямований на об'єднання християнських церков і конфесій. Цей рух керується Всесвітньою радою церков (створена 1948 р.) та іншими організаціями.

Іслам. Іслам є другою за кількістю послідовників світовою релігією. Його сповідують майже 860 млн. осіб більш ніж у 120 країнах світу. У 28 країнах іслам визнано державною релігією (Єгипет, Іран, Ірак, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати та ін.). Переважна більшість мусульман проживає в країнах Західної, Південної, Південно-Східної Азії та Північної Америки. Іслам — відносно молода релігія. Він виник на початку VII ст. н. е. на Аравійському півострові. Терени півострова населяли арабські племена, заняттям яких було в основному скотарство. Територією Західної Африки проходив торговельний шлях, що привело до появи там таких великих міст, як Мекка і Ясріб (колишня назва Медини). Тісні торговельні зв'язки зумовлювали активне спілкування з різними народами і релігіями.

Виникнення ісламу підпорядковувалося загальним закономірностям появи світових релігій. Іслам формувався на ґрунті родоплемінного культу найвпливовішого племені Західної Аравії — курайшитів, релігійний та адміністративний центр якого був у Мекці. Племінним богом меккських курайшитів був Аллах (араб. аль-Іллах). Курайшитське плем'я набувало дедалі більшої економічної та політичної ваги серед інших племен, і сусідні боги витіснялися курайшитським Аллахом. У цілому соціокультурна ситуація того часу створювала всі умови для формування монотеїзму. Географічно іслам виник і поширився приблизно там, де виникли і поширилися за кілька століть до нього іудаїзм і християнство. Ця обставина не проминула для ісламу безслідно. Багато ідей і положень цих релігій було сприйнято ісламом. Жителі великих міст Західної Аравії завдяки

діяльності іудейських та християнських проповідників були знайомі з ідеєю єдинобожжя — центральною в новій релігії, яка відрізняла її від традиційних язичницьких культів.

Процес формування монотеїстичної релігії пов'язаний із діяльністю реальної історичної особи — пророка Мухаммеда (близько 570—632), який походив із племені курайшитів. Він рано став сиротою, був пастухом, потім одружився з багатою вдовою і став купцем у Мекці. У 616 р. Мухаммед виступив із проповіддю нової монотеїстичної релігії, яку назвав ісламом (араб. — покірність). Мухаммед проголосив, що існує один великий Аллах і всі мають підкоритися його волі, служити йому в очікуванні судного дня, кінця світу й утвердження царства справедливості й миру на землі. У його проповідях звучали також вимоги соціальної справедливості, заклики до братерства віруючих, добровільної допомоги бідним; засуджувалося лихварство, підкреслювалася необхідність дотримувати простих норм моральності.

Основні положення віровчення ісламу викладено в головній священній книзі — Корані. Арабською мовою ця книга називається Куран, що в перекладі означає «читання». Коран поділено на 114 розділів — сур, кожна з яких складається з аятів. Слово «аят» означає знак, диво. Сури мають різний розмір і розміщені без логічного зв'язку. Коран написано римованою прозою, у найдавніших його частинах близькою до тієї, якою задовго до появи священної книги користувалися арабські жерці. Незаперечно доведено, що найстаріші рукописи Корану можуть бути датовані VII — початком VIII ст. Принцип монотеїзму в ісламі проведено більш послідовно, ніж в інших релігіях. Віра в одного Бога (Аллаха) становить фундамент мусульманського віросповідання. Аллах — це єдиний Бог, що створив усе суще і визначив його долю. Він — вищий і всемогутній, мудрий і милостивий суддя. Поруч із ним немає жодних самостійних істот. Аллаху підвладні явища природи, люди, ангели й демони. Основне положення мусульманського Символу віри: «немає бога, крім Аллаха, а Мухаммед — посланець Аллаха».

Мусульманський культ базується на таких основних обов'язках мусульманина, так званих «стовпах ісламу»:

1. Повторення формули віри (шахада): «Немає бога, крім Аллаха, а Мухаммед — посланець Аллаха».

2. Щоденна п'ятиразова молитва (намаз): на світанку, в обід, о третій дня, із заходом сонця і перед настанням ночі. Перед намазом — обов'язкове ритуальне обмивання водою. П'ятниця є днем колективної молитви. Цей день святий для східних народів, як день, коли було створено людину.

3. Дотримання посту (він називається саум або ураза). Протягом дев'ятого місяця за місячним календарем (місячний рік коротший від сонячного на 11 днів) мусульманин зі світанку і до настання темряви не має права їсти й пити. Це він може робити лише вночі. Від посту звільняються хворі, вагітні жінки, дуже старі люди. Важливим обов'язком мусульманина є сплата податку (зак'ят) на користь бідних.

4. Зак'ят доповнюється садаком — добровільною пожертвою, яка становить 1/40 частину річного доходу.

5. Важливим ритуалом є паломництво в Мекку для каяття в гріхах і прилучення до святих — хадж. Хадж полягає у відвідуванні Мекки, головного храму Кааби (араб. — куб), поклонінні гробниці Мухаммеда в Медині. Паломництво має проходити у 12-й місяць мусульманського календаря.

Характерною особливістю мусульманської релігії є те, що вона активно втручається в усі аспекти життя людей. Іслам не просто релігія, це — спосіб життя. Важливою частиною релігійно-культурної системи є шаріат (араб. *шарія* — належний шлях). Це — сукупність норм моралі, права, культурних приписів, які регулюють життя мусульманина. Шаріат базується на Корані та Суні — священному переказі мусульман.

У сімейній моралі та поглядах ісламу на взаємовідносини чоловіка і жінки відбилися поняття патріархально-родового укладу. Жінка — підлегла істота, яку створено для обслуговування чоловіка та для його насолоди.

Іслам не є єдиним. Уже у другій половині VII ст. виникли три його напрями: хариджизм, сунізм і шиїзм. Більшість сучасних мусульман належать до сунітів (майже 90% ісламського світу) і шиїтів.

6. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічне релігієзнавство. – К., 2000.
2. Історія і теорія релігії і вільнодумства. — К., 1996.
3. Калінін Ю. А., Харьковщенко Є. А. Релігієзнавство: Підручник. — К., 1997.
4. Лубський В. І. Релігієзнавство. — К., 1997.
5. Релігієзнавство / За ред. М. Ф. Рибачука. — К., 1997.
6. Релігієзнавство / За ред. С. А. Бублика. — К., 1998.
7. Релігієзнавство / За ред. Заковича М. - К., 2000.
8. Релігієзнавчий словник. — К., 1996.
9. Кривлеєв И. А. История религии. Т. 1-2.- М., 1975.
10. Левада Ю. А.. Социальная природа религии. - М., 1965.
11. Угринович Д. М. Введение в религиоведение. - М., 1985.
12. Яблоков И. Н. Социология религии. - М., 1979.
13. Токарев С. А. Ранние формы религии. - М., 1986.
14. Мифы народов мира. Т. 1-2. - М., 1980-1982.
15. Кочетов А. Н.. Буддизм. - М., 1983.
16. Свенцицкая И. С. Раннее христианство. Страницы истории. - М., 1989.
17. Донини А. У истоков христианства. - М., 1989.
18. Библия. - М., 1988.
19. Климович Л. И. Ислам. - М., 1965.
20. Сучасна релігійна ситуація в Україні. – К., 1994.
21. Історія релігії в Україні. - Т. 10. – К., 2000.
22. Релігія і суспільство в Україні. – К., 1998.

**БРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОГО АРКУША
КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ОСВІТИ

_____ (назва дисципліни)

КОНТРОЛЬНА РОБОТА № _____

Варіант № _____

Виконав ст. гр. _____ (П.І.Б. студента)

Перевірив викладач _____ (П.І.Б. викладача)

_____ (оцінка) _____ (дата перевірки)

Домашня адреса _____

Дом. телефон _____

Одеса

ПИТАННЯ ДО СКЛАДАННЯ СЕМЕСТРОВОГО ЗАЛІКУ З ДИСЦИПЛІНИ

1. Предмет релігієзнавства, місце релігієзнавства в системі суспільних наук.
2. Релігієзнавство, науковий атеїзм, теологія — співвідношення їх предметів, методів, методологічних засад.
3. Визначення релігії як теоретична проблема.
4. Класифікація релігій.
5. Первісні релігійні вірування: анімізм, фетишизм, тотемізм, шаманізм, магія.
6. Ранні національні релігії Стародавніх Греції та Риму.
7. Особливості ранніх і пізніх національних релігій
8. Класичні соціологічні (Вебер, Дюркгейм, Зіммель) та психологічні (біхевіоризм, психоаналіз) концепції релігії.
9. Ранні національні релігії, їх класифікація, особливості та характеристика.
10. Пізні національні релігії, їх класифікація (іудаїзм, зороастризм, індуїзм, джайнізм, сикхізм, конфуціанство, даосизм, синтоїзм).
11. Іудаїзм: історії виникнення, особливості віровчення та культу
12. Конфуціанство як соціальне вчення ті релігія Китаю.
13. Даосизм: релігійно-філософське вчення Стародавнього Китаю.
14. Індуїзм – національна релігія Індії: релігійно-філософські ідеї та ведичні традиції.
15. Джайнізм в історії Індії.
16. Синтоїзм – Японська національна релігія
17. Сикхізм: історії виникнення релігійно-політичного вчення та культу.
18. Зороастризм – давньоіранська релігія: основи віровчення, культу та етичної системи.
19. Світові релігії (буддизм, християнство, іслам): загальна характеристика та райони їх поширення.

20. Буддизм: походження, ідейні джерела, основи віровчення, напрямки, поширення.
21. Ламаїзм. Чан- та дзен-буддизм.
22. Християнство: соціально-економічні умови та духовні джерела.
23. Символ віри християнства та його характеристика.
24. Біблія – священна книга християн: походження, структура, зміст.
25. Поділ християнської церкви на православну (Східну) та католицьку (Західну): причини та порівняння.
26. Католицизм.
27. Православ'я.
28. Конфесійні напрямки сучасного православ'я.
29. Напрями у ранньому протестантизмі: лютеранство, кальвінізм, англіканство, анабаптизм.
30. Пізній протестантизм, віровчення і культова практика баптизму, адвентизму, п'ятидесятництва, мормонів та Свідків Ієгови.
31. Запровадження та поширення християнства в Київській Русі.
32. Українське православ'я: історія та сучасність.
33. Українська греко-католицька церква: історія і сучасність.
34. Іслам: історія виникнення та основні віросповідні принципи.
35. Коран – священна книга мусульман: історія виникнення та структура.
36. Релігійні напрямки ісламу (сунізм, шиїзм, суфізм, хариджизм).
37. Релігія і мистецтво.
38. Нетрадиційні форми релігійного життя кінця XX – XXI ст.
39. Атеїзм як форма вільнодумства.
40. Свобода совісті та її правове регулювання в Україні.